

De redactie van de bundel 'Ons leven vieren' (2019) vroeg Annegien Ochtman-de Boer, vrijzinnig voorganger die rituelen en ceremonies ontwerpt voor mensen met allerlei achtergronden, naar haar werkwijze. Hoe gaat dat in de praktijk, hoe komen mensen bij haar, wat zijn dat voor mensen, op welke manier gaat zij met hen aan de slag? Hoe komt de eindversie van tekst en ritueel tot stand, welke teksten en oude rituelen blijken aan te spreken, hoe maak je nieuwe rituelen? En, tenslotte, wat is haar eigen doelstelling bij het aanbieden van deze rituelen? Hieronder haar antwoorden.

Een artikel over (het aanbieden van) rituelen buiten de kerk kan niet anders dan beginnen met een enkel citaat van collega Christiane Berkvens-Stevelinck. In 'Vrije rituelen' (2007) schrijft zij dat deze rituelen voortbouwen op bestaande rituelen uit verschillende levensbeschouwelijke tradities en voor een specifieke gelegenheid worden ontworpen. We leven volgens haar in een gese-culariseerde en multiculturele wereld waarin levensbeschouwingen elkaar ontmoeten en verrijken. Deze rituelen worden vaak voltrokken/gevierd binnen een zelfgekozen gemeenschap van familie en vrienden. En, tenslotte, om goed te werken moet een ritueel eenvoudig en toegankelijk zijn.

In het boek 'Nieuwe rituelen' (2015) bouw ik in feite op mijn manier voort op dit gedachtegoed. Door de ontkerkelijking laten veel mensen dat wat bekend en vertrouwd was los en gaan op zoek naar een nieuwe invulling van oude gebruiken. Globalisering maakt nieuwe, andere tradities voor iedereen toegankelijk. Individualisering en democratisering maken dat mensen steeds meer zelf meedenken over vorm en inhoud van de rituelen. Misschien is 'nieuwe rituelen' overigens helemaal niet een goede aanduiding; ze gaan immers bijna altijd terug op oude of al eerder gebruikte en beproefde gebaren en symbolen en bouwen daarop voort. Nieuwe rituelen, die passen in deze tijd, ontstaan vooral vanuit het hart, dat meestal heel goed weet wat een mens nodig heeft. Ze kunnen helpen afscheid te nemen van een oude situatie en een nieuwe te verwelkomen.

Als vrijzinnig voorganger en 'rituelencoach' (ik gebruik bewust niet de aanduiding 'ritueel-begeleider', omdat die in mijn visie teveel verwijst naar een opleiding die ik niet gevolgd heb) mag ik werken met mensen die een belangrijk moment in hun leven op een bijzondere wijze willen invullen. Vaak hebben zij 'iets van een kerk' in hun biografie of, als het om het sluiten van een levensverbintenis gaat, een van beiden. Maar de banden met de kerk zijn verwaterd; er is geen contact meer met een gemeente. Echter, ook steeds meer mensen zónder kerkelijke achtergrond melden zich bij mij, zeker sinds ik ook buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand ben. Er komen ook contacten tot stand via de verschillende uitvaartleiders met wie ik heb mogen samenwerken.

Het gaat dan om mensen met een verlangen. Het verlangen dat dát bijzondere moment de aandacht krijgt die het verdient. Of het nu gaat om het vieren van de geboorte van hun kind, het vieren van een huwelijk of het stilstaan bij het leven van iemand die is gestorven. Als 'de kerk' niet (meer) de eerste 'instantie' is om je tot te richten, waar vind je dan wel hulp bij het invullen van die belangrijke momenten? Waar vind je een vleugje spiritualiteit en de diepgang en inhoud die bij het moment passen? In hun zoektocht komen mensen dan soms bij mij uit, vaak via mijn eigen 'netwerk', mensen die mij bijvoorbeeld eerder aan het werk zagen of via-via van mij hoorden, maar ook word ik soms gevonden via internet, al moet je daarvoor wel véél geduld hebben en bereid zijn véél door te klikken, want wat zijn je zoektermen?

Op welke manier gaan we met elkaar aan het werk? Als het gaat om de begeleiding van een afscheid is er meestal geen tijd voor een vrijblijvend kennismakingsgesprek. Ik ga bij de familie op bezoek. Ik stel een enkele vraag en verder luister ik vooral. Uit het gesprek dat de familie vervolgens (vooral onderling) voert, wordt mij al heel veel duidelijk, over wensen, ideeën, taal en toon van het afscheid en mijn rol/taak daarin, soms groter, soms kleiner. Het afscheid krijgt vorm, ik deel mijn ideeën en ervaring. Voor het geval mensen niet zelf een voorstel hebben, heb ik altijd een verzameling teksten bij me waarvan ik er een paar tevoorschijn kan halen om samen te kijken of een daarvan tijdens de ceremonie als inleiding op mijn bijdrage voorgelezen kan worden. Bijna altijd wordt daar dankbaar gebruik van gemaakt. Deze teksten komen uit de wijsheidsliteratuur, uit de bijbel, maar er zitten

bijvoorbeeld ook woorden van Bonhoeffer en Augustinus tussen en gedichten van onder andere Vasalis. In de loop van een paar uur ontstaat dan een geheel, waarbij de beproefde formule woordje-muziekje-woordje et cetera goed blijft werken. Sprekers delen (bijna allemaal...) hun teksten van tevoren met mij, zodat ik een helicopterview over de ceremonie krijg en ervoor kan zorgen dat er geen rare dubbelingen zijn. In de dagen tussen dit gesprek en het afscheid is er veel te doen: het begeleiden van de sprekers (en soms het redigeren van hun toespraken), het opstellen van een boekje/orde van dienst, overleg over een aantal praktische zaken, maar vooral natuurlijk het schrijven van mijn bijdragen. Meestal open en sluit ik de bijeenkomst, om er zo een geheel van te maken. Alle woorden die ik uitspreek gaan op een weegschaaltje, want hoe kies ik precies *die* woorden die *deze* mensen 'nodig' hebben, die hen verder helpen, in hun verdriet, met hun rouw? Hoe betrek ik eventueel kinderen, bijvoorbeeld met een verhaal dat de dood voor hen iets begrijpelijker maakt? Hoe leg ik de gekozen lezing uit? Is er ruimte voor stilte en/of gebed, het Onze Vader, voor rituelen met licht? En vooral, vooral, hoe sluit ik af: met een wens, met een/de zegen? Ruim op tijd ontstaat een geheel dat past.

Als het gaat om het vieren van een geboorte (mooi nieuw woord: 'gezingeving') of een levensverbintenis is er uiteraard meer voorbereidingstijd; dan beginnen we met een kennismakingsgesprek. Vervolgens wordt de keuze gemaakt om al of niet met elkaar door te gaan. Overigens, dat is een eenzijdige keuze: ik heb geleerd dat uiteindelijk ieder proces zeer de moeite waard is en zal geen 'nee' zeggen tegen degenen die dit met mij willen aangaan. De laatste jaren wordt er vooral door bruidsparen veel meer *geshopt*: waar ik vroeger na zo'n oriënterend gesprek meestal de vraag wel kreeg om samen in zee te gaan, merk ik nu dat er vaker gesprekken met meerdere 'aanbieders' zijn.

Als we samen aan de slag gaan volgt 'huiswerk', ik stuur vragen om van tevoren goed over na te denken en ik verwacht de antwoorden een dag voor de volgende afspraak in mijn mailbox. In drie tot vier keer twee uur (met steeds 'huiswerk') bereiden we bij mij thuis een ceremonie voor waar de betrokkenen zich goed bij voelen. We spreken over gebaren en rituelen die zouden kunnen passen: wil je een kaars aansteken voor degenen die er niet (meer) bij kunnen zijn? Of een huwelijks- of doopkaars? Wie wil je aan het woord laten? Wat is de kern van de belofte die je wilt doen? Welke muziek en/of liederen passen en welke lezingen? Ook voor die gelegenheden heb ik inmiddels een grote verzameling, van de apostel Paulus tot Spreuken, van Toon Tellegen tot Toon Hermans, van Coelho tot Kavafis, van Oosterhuis tot Pessoa. Ook bij deze ceremonies heb ik graag de helicopterview: als ik van tevoren weet wat anderen gaan zeggen kan ik er veel beter voor zorgen dat alles een geheel wordt. Het schrijven van mijn teksten is altijd een tijdrovend proces, omdat taal en toon nauw luisteren. Ik wil graag iedereen die aanwezig is 'meenemen', ook dat stelt eisen aan de taal die ik gebruik.

Op deze manier blijf je dus 'nieuwe rituelen' te kunnen ontwerpen of vormgeven, ceremonies die precies passen, op maat zijn. Ik geloof dat ik met betrekking tot wat ik doe liever spreek van drijfveer dan van doelstelling. Ik hoop met mijn manier van werken er te zijn voor mensen op belangrijke momenten in hun leven. Ik hoop ze ertoe aan te zetten goed stil te staan bij dat moment en het te vieren op een manier die bij ze past. Met woorden en gebaren, oud of nieuw, die voor hen betekenisvol zijn, die troosten, ontroeren en bemoedigen, die ertoe doen en tot in het hart raken. Zoals Boris van der Ham terecht schrijft in het voorwoord van mijn boek, staat in wat ik doe de mens centraal, maar wel de zoekende mens, de mens die trouwt, die rouwt, die viert en die wil stilstaan. De mens die op zoek is naar verbinding, met andere mensen maar ook met iets of iemand groter dan wijzelf. Regelmatig kom ik mensen tegen die uitgesproken anti- of akerkelijk zijn. Maar ook zij hebben vaak ergens een snaar die, juist in omstandigheden als deze, aangeraakt wordt, een snaar die soms ergens diep verscholen zit. Het is een prachtige uitdaging om in taal en gebaren zeker ook die snaren te laten klinken.

Woorden bij een ziekenzalving, Annegien Ochtman-de Boer

Na een heel lang ziekteproces kwam bijna het einde van het leven voor een vrouw van circa 70 jaar. Zij had een katholieke achtergrond die eerder niet heel veel betekenis meer voor haar had, maar toen het einde van haar leven naderde wel weer belangrijk werd. Vandaar de vraag om 'iets' te doen dat lijkt op een ziekenzalving. Hierbij was het gezin aanwezig. De woorden (uitgesproken door mij, waarbij ik me ook liet inspireren door anderen) en het gebaar (haar zegenen met water dat ik vooraf thuis gezegd had, meenam in een karafje en ter plekke in een zilveren schaalte goot) ontroerden haar zeer en hielpen haar verder in dit verdrietige proces van loslaten.

Nu de dagen van jouw mooie leven op de vingers van één hand te tellen zijn, nu het einde van je leven in zicht is, nu je besloten hebt dat het zo genoeg is, zijn we hier om stil te staan, stil te staan bij wat gebeurt en wat komen gaat.

Nu de dagen van jouw leven op de vingers van één hand te tellen zijn voel je je meer dan in de jaren hiervoor verbonden met je wortels in de katholieke kerk en spelen de rituelen die je van huis uit hebt meegekregen een belangrijke rol.

Dankbaar voor je leven en vol verdriet neem je straks afscheid van je leven en van je dierbaren – met pijn in je hart omdat je deze stap wilt en moet zetten, om jezelf en je dierbaren te beschermen tegen nog groter lijden. Laat je je lichaam, dat je zo in de weg zit, los, maar je geest, je ziel, je bezieling, die blijven, waar en hoe dan ook.

Dankbaar voor je leven wil je graag op deze dag bidden om troost en nabijheid van God, om ontferming.

God, die gezegd heeft: 'ik zal er altijd zijn is mijn naam', wil door en in deze liefdevolle aanraking jou (naam) bijstaan met zijn liefde, die onder meer gestalte krijgt in de liefde en toewijding van al die dierbare mensen om je heen, (namen van de aanwezigen) en zoveel anderen. Moge Gods kracht je dragen.

Allen: Amen.